

JOSEF DOBROVSKÝ

* 1753 v Ďarmotech, † 1829 v Brně

Byl kněz, vědecká autorita evropského formátu a zakladatel bohemistiky a slavistiky. Ve své tvorbě reflektoval význam české historie a vývoj českého jazyka a literatury. Dětství prožil v Horšovském Týně. V rodině se mluvilo německy, česky se naučil až od spolužáků na gymnáziu. V Praze studoval filozofii a teologii. Stal se vychovatelem v šlechtické rodině hraběte Nostice. Byl také správcem generálního semináře pro výchovu kněží. V roce 1774 spoluzakládal Soukromou společnost nauk a v roce 1818 České muzeum (dnešní Národní muzeum). Zemřel v Brně, kam přijel studovat v knihovnách.

Dobrovský **měl vliv na mladou generaci obrozenců**. Jeho žákem se stal František Palacký. Filozofii u něj studoval Václav Hanka. Svým německy psaným dílem **Dějiny české řeči a literatury** položil základy **české literární historie**. Souběžně s vývojem jazyka v něm zachytil i dějiny české literatury. Vývoj literatury spojoval se stavem jazyka, nejvýše hodnotil **dobu veleslavínskou**.

★ ZAJÍMAVOST

Podle povídky o životě Josefa Dobrovského vznikl ve třicátých letech snímek *Za ranních červánků*. Hlavní roli Dobrovského si v něm zahrál tehdy velmi populární herec a písničkář Karel Hašler.

💡 VĚDĚLI JSTE, ŽE...?

Dobrovský trpěl duševní chorobou, která se projevovala depresemi, záchvaty zuřivosti a ztrátou kontroly nad tím, co říkal a psal. V jeho dopisech tak můžeme číst fantastické vize o rozmachu slovanského jazyka.

📖 SLOVNÍČEK POJMŮ

slavistika = vědní obor, který se zabývá slovanskými jazyky, literaturou a kulturou

bohemistika = vědní obor zabývající se českým jazykem a literaturou

prozódie = nauka o zvukové stránce jazyka

V **České prozódii**, kterou napsal německy, stanovil zásady správné české **prozodie**. Jeho latinsky psané dílo **Základy jazyka staroslověnského** se stalo základem slavistiky. Dobrovský napsal také dvoudílný **Německo-český slovník**, v němž vycházel z **veleslavínské češtiny**. Položil v něm základy spisovné normy českého jazyka. Jeho další německy psané dílo, **Zevrubná mluvnice jazyka českého**, mělo zásadní význam pro ustálení **spisovné češtiny**. Zachytil v něm celý systém jazyka a formuloval jeho zákonitosti.

Dobrovský také sbíral česká přísloví, která vydal pod názvem **Českých přísloví sbírka**. Mezi dodnes používaná patří například tato: *Co jest šeptem, to jest čertem. Neštěstí nechodí po horách, ale po lidech. První vyhrání z kapsy vyhání. Všude dobře, doma nejlépe.*

📖 DĚJINY ČESKÉ ŘEČI A LITERATURY (1792)

Své jazykovědné dílo Dobrovský rozděluje do dvanácti kapitol. Zabývá se v něm slovanskou řečí a nářečím, druhy písma i slovanskou bohoslužbou. Vývoj české řeči rozděluje na šest období. První z nich je datováno od příchodu Čechů až po přijetí křesťanství, kdy byli ještě Češi nevzdělaní a používali základní slova. Druhé období je vymezeno od rozšíření křesťanství až k českému králi Janu Lucemburskému, kdy se čeština obohacuje o nová slova, vznikají první české písně a postupně se vyvíjí písmo. Třetí období začíná vládou Jana Lucemburského a končí působením Mistra Jana Husa. Zpočátku se užívá němčiny, postupně vznikají české texty. Dobrovský se zde zabývá rozbořením prvních literárních památek (např. Dalimilovy kroniky). Čtvrté období, které Dobrovský nazývá vládnoucím českým údobím, začíná husitstvím a končí rozšířením knihtisku v českých zemích. Páté období (1520–1620) Dobrovský nazývá zlatým věkem české řeči. V tomto období se za vlády Rudolfa II. český jazyk přiblížil dokonalosti. Šesté údobí (po bitvě na Bílé hoře) nazývá dobou úpadku české řeči, kdy čeština opět bojuje s němčinou.

Od 1785 se uplatňuje s jistou oblibou český jazyk také na divadle. (...) Roku 1786 dostala samostatná společnost herců dovolení vystavět na Koňském trhu boudu, aby tam provozovali německé a české kusy. Oznámili to v předběžné zprávě z 12. června 1786 veřejnosti jako zlatou dobu české řeči v dramaturgii. Z počátku se hrálo česky několikrát týdně, nyní v budově u Hybernů po několik roků jen každou neděli. Přejí ze srdce tuto zábavu oně třídě mých krajanů, kteří nemohou navštěvovati německé divadlo, pochybují však velice, že tím česká řeč vcelku získá. (...) Zda nyní všemi těmito novými povzbuzeními, úsilím, podniky a zájmem několika vlastenecky smýšlejících Čechů se česká řeč dříve nebo později povznesne k znatelně většímu stupni dokonalosti, než byl onen, jehož dosáhla ve svém zlatém věku za Maxmiliána a Rudolfa II., o tom nechám rozhodnout budoucnosti, protože to závisí na tolika okolnostech, které nejsou v naší moci. Při nařízení, platném od 1780, podle něhož se žádnému Čechu, který není znalý němčiny, nedovoluje vstup do latinských škol, je to zajisté sotva již možné.

Otázky pro rozbor textu:

- 1 Proč je Dobrovský v ukázce tak skeptický? 2 Co konkrétně kritizuje?

🗣️ DOBROVSKÉHO CITÁTY

„Chraň sebe, braň svoje, zastaň zmužile vlast svou českou a jazyk svůj.“
 „A co mi po Bohu může býti dražší nežli vlast?
 Avšak i cizincům a všemu lidstvu chci být prospěšný.“

💡 VĚDĚLI JSTE, ŽE...?

Otcem Dobrovského byl strážmistr Doubravský. Příjmení Dobrovský vzniklo špatným zápisem do matriky.

PROTI OBRÁNCŮM RUKOPISU ZELENOHORSKÉHO (1824–1827)

Již místo, na němž Libuše soudí, totiž hrad Vyšehrad, je v básni uvedeno nesprávně. Vyšehrad tehdy ještě nestál. Byl vystavěn – podle svědectví Kosmova – teprve po Přemyslově povolání na trůn. O prazvláštních „leších“, kteří jsou zde udáváni před vладыky, nelze v dějinách najít ani stopu. Dostali se do básně – místo „pánů“ – prostě pro potěšení Polákům, a to na základě jednoho špatně pochopeného místa z Dalimila. Rod Popelů, který do země přišel s pluky Čechovými přes tři řeky, je naprosto vybájen (či snad, aby se zalichotilo knížecí rodině Lobkoviců?), stejně jako celý Klen, jehož syny prý byli oba sváříci se bratři – toho si vymyslel jen a jen Hájek. Dnešní Hradec Králové se tu jmenuje „Dobroslavský Chlumec“ – opět jen proto, že Hájek udělal zakladatelem Hradce nějakého Dobroslava. (...) Ale i kdyby zlomek, obsahující 120 desetislabičných veršů, byl opravdu pravý, nepodvržený, mohlo by se z toho, že básník, kreslící podle své fantazie, vložil jedné ze dvou přisedících dívek u Libušina soudu do rukou desky zákonů, již usuzovat, že tenkrát již opravdu existovaly psané zákony? Již tehdy, kdy Přemysl ještě nebyl zvolen knížetem! Kosmas, bez jehož kroniky bychom neznali vůbec ani jméno Libušino, říká přece o Přemyslovi výslovně: „Tento muž zkroutil ten divoký lid zákony a sám s Libuší určil všechna práva, kterých tahle země užívá a jimiž se řídí.“ Všichni kritičtí spisovatelé vztahovali toto místo vždy jen na ony zvyklosti, které sice byly stanoveny slovem, nikdy však nebyly zachyceny písemně. Jen nekritický Hájek bájí o slovanském písmu a o slovanských písarších Libušiných. Ještě za Karla IV. si šlechtici nechtěli dát vnutit psané zákony.

Otázky pro rozbor textu:

- 1 Které chyby Dobrovský vyčítá Rukopisu zelenohorskému?
- 2 Na které kroniky v ukázce odkazuje?

Na zámku v Chudenicích Dobrovský působil jako vychovatel hraběte Eugena Černina. Dnes je na zámku muzeum Dobrovského.

VĚDĚLI JSTE, ŽE...?

Na možnosti česky psané literatury se díval skepticky. Svá díla psal německy nebo latinsky, protože čeština v jeho době nebyla schopna vědeckého vyjadřování.

★ ZAJÍMAVOST

Vzpomínky pamětníků na Dobrovského zachytil Alois Vilém Šmilovský ve své povídce Za ranních červánků.

SLAVNÁ BUDOUCNOST SLOVANŮ – UKÁZKA Z DOPISU PŘÍTELI (1795)

My Čechové nepotřebujeme rady podobných lidí. My sami na to stačíme, ježto jsme bohem nadáni týmiž schopnostmi, kterými chtějí vídenští osli ovládnout svět. Od nás si jednou budou musít vzít příklad, jak reformovat studia! U nás vzejde nejdříve světlo, již vlastně vzešlo, pak se rozšíří i k jiným, pokud je přijmou s vlídnou myslí. Nám však – věříme – bude řečeno: „Bděte tedy na modlitbách po všem čas, abyste byli hodni vyhnout se tomu všemu, co přijde, a stanouti před synem člověka!“ (Lukáš 21, 36). Radím všem dobrým, aby se přestěhovali co nejrychleji do Čech nebo alespoň – až pocítí volání ducha – dále již neváhali. Kéž bys bratře, byl již zde, abych ti mohl objasnit tajemství biblických knih – ledaže již mého poučení nepotřebuješ, sám jsi osvícen v tom, co směřuje podle božské Prozřetelnosti k blahu, spáse a svobodě národů. Mně se totiž přihodilo totéž, co Pavlu apoštolu. Viděl jsem světlo, ne jednou, ale častěji, měl jsem sny, vidiny, ale nemohu nyní všechno vysvětlit.

Otázky pro rozbor textu:

- 1 Na jakou knihu odkazují citace v ukázce?
- 2 Jak autor popisuje Čechy a jak Vídeňáky?

K SOUČASNÉMU STAVU ČESKÉ LITERATURY (1799)

Ale stojí to vůbec za námahu psát studii o české literatuře? Taková otázka zní vskutku neobyčejně. Jakže? Zda to stojí za námahu? Měli bychom opravdu hrát v literárním světě tak špatnou úlohu? Před sto, před padesáti léty by se tak sotva bylo možno ptát, tím spíše dnes – za jasného poledne, kdy záře osvětlení zaplaňuje všechny temnoty mozku daleko za náš obzor – nelze se tak ptát, tím méně, jestliže usuzujeme podle domyšlivosti našich učeneckých kruhů. Což jsou naše zásluhy o učenost tak velice znevažovány? Nebyla universita od roku 1774 rozšířena zavedením nových kateder? Neodstranila reforma teologické a částečně i filosofické fakulty staré zlozvyky ve prospěch nových vymožeností? Nejsou střední školy na venkově řízeny lépe než kdykoliv dříve? Nepřináší zřízení normální školy onu dávno kýženou epochu všeobecného zlepšení vyučování? Nebyla snad nejvýznamnější knihovna otevřena k všeobecnému použití? Nemá to největším dobrodiním pro přírodovědce, že byl k jejich prospěchu a pohodlí zřízen přírodovědný kabinet? Nebyly ustaveny studijní, cenzurní a školské komise, jež mají pečovat o správné zaměření vzdělání? Je vůbec ještě nějaký prostředek, který by mohl přispět k rozkvětu věd a umění, aby nebyl uplatněn?

Otázky a úkoly pro rozbor textu:

- 1 K čemu Dobrovský v ukázce nabádá?
- 2 Jaký byl jeho názor na českou literaturu?
- 3 Vysvětlete význam slov v rámečcích.

Opakování:

- 1 Jaký byl vztah Dobrovského k češtině?
- 2 Které nové vědní obory založil?
- 3 Proč psal svá díla německy?
- 4 Ve kterých institucích působil?
- 5 Čím ovlivnil další generaci obrozenců?
- 6 Vysvětlete výraz „prozodie“.